

ІЛЬКО СВІТЛАНА АНАТОЛІЙВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Проблема соціально-культурної девіації – складна та багатоаспектна. Складність цього явища неможливо з позицій однієї теоретичної моделі. Актуальними є міждисциплінарні, універсальні методологічні підходи. У сучасному суспільстві спостерігається значне зростання різноманітних девіацій, що є наслідком глибоких соціальних змін і тривалих кризових процесів в економічній, фінансовій, соціальній та політичній сферах. Такі форми девіантності, як організована злочинність, корупція, алкоголізм і наркоманія населення, посилені кризою, призупиняють вихід із неї. Сучасна Україна, де зосереджена багатоманітність девіантогенних факторів, може слугувати полігоном дослідження виявів соціальних девіацій. Існує об'єктивне соціальне замовлення, не завжди усвідомлене і артикульоване, на проведення вітчизняних девіантологічних досліджень явища девіантності у філософсько-правовому аспекті [1, с. 42].

Девіантна поведінка – це складне і багатопланове явище, в ньому можна знайти сліди впливу об'єктивних і суб'єктивних чинників, зовнішнього і внутрішнього, соціально-загального і індивідуально-особливого. Як соціальне явище, воно породжується соціальним середовищем, підпадає під дію загальних об'єктивних чинників, соціальних закономірностей. На особистісному рівні девіація проявляється як сукупність конкретних вчинків, які мають індивідуально неповторним поєднанням психобіологічних, культурних, інтелектуальних та інших рис, які перебувають в нерозривному зв'язку з конкретною ситуацією життя. Всі ці рівні взаємопов'язані, виступають по відношенню один до одного як причина і наслідок. Кримінологічна ефективність профілактичної роботи визначається розумінням природи девіантної поведінки, його соціокультурної, соціально-психологічної та особистісної обумовленості.

Поведінка набуває характеру девіації тільки в співвідношенні з нормами суспільства, при наявності реакції з боку групи або організації. Отже, критерієм визначення девіації є ступінь відповідності нормам, тобто виробленим культурою заборонам і приписам, виконання яких необхідно для спільного існування і виживання людини і соціуму. Девіантна поведінка – різновид ненормативного поведінки індивідів або соціальних груп, що характеризується відхиленням від загальноприйнятих норм, що викликають відповідні реакції з боку групи, організації або товариства у вигляді несхвалення і соціальних санкцій. «Радіус» девіантності залежить від характеру особистісних проблем, групо-

вих традицій, характеру культури, релігійних норм і т.д. Різновидом девіантної активності є асоціальна поведінка, для якого характерний відкритий конфлікт з оточуючими [2].

Відповідно до перелічених критеріїв вирізняють три основні групи поведінки, що відхиляється: антисоціальна (делінквентна) поведінка, асоціальна (аморальна) поведінка, аутодеструктивна (саморуйнівна) поведінка. Антисоціальна (делінквентна) поведінка – це поведінка, що суперечить правовим нормам, становить загрози соціальному порядку і добробуту інших людей. Вона охоплює будь-які дії або бездіяльність, заборонені законодавством. У дорослих людей делінквентна поведінка виявляється переважно у формі правопорушень, що тягнуть за собою кримінальну, адміністративну або цивільну відповідальність. У підлітків переважають такі види делінквентної поведінки: хуліганство, крадіжки, пограбування, вандалізм, фізичне насильство, торгівля наркотиками. У дитячому віці (до 12 років) найбільш поширені такі форми, як насильство стосовно молодших дітей або однокласників, жорстоке поводження з тваринами, крадіжки, дрібне хуліганство, руйнування майна, підпали [1, с. 42.].

Можна виділити базові соціально-культурні та психологічні передумови і фактори девіантної поведінки: а) зміни в системі цінностей і спосіб життя, викликані загальнокультурних тенденціями: зміна в суспільстві цінностей по осі «індивідуалізм-колективізм» в бік більшого індивідуалізму; соціально-культурна аномія, що формує досвід переживання всюдозволеності, «надмірності» можливостей задоволення потреб в ситуації відсутності усіляких перешкод і перешкод; втрата відповідальності як визначальної моральної детермінанти, готовності і здатності до самостійного і морально-осудної поведінки; б) специфічна група психологічних якостей особистості, що перешкоджають позитивної соціалізації; психологічна неготовність своєчасно вирішувати актуальні проблеми, що виникають в значній соціальному оточенні і внутрішньому світі особистості; в) загострені проблеми особистісної ідентичності – антикультурні форми молодіжної активності виступають в якості компенсаторного і адаптивно-психологічного механізму, в рамках якого соціально неконкурентоспроможна молодь дистанціюється від суспільства, виробляючи нетрадиційні для соціуму цінності і форми самореалізації, приймаючи деструктивні моделі і форми поведінки; г) Негативний вплив соціального середовища, найближчого соціального оточення [2].

Сьогоднішня ситуація ціннісно-нормативної та соціально-культурної невизначеності знижує роль традиційних інституційних каналів соціалізації і підвищує значущість соціалізуючого впливу безпосереднього оточення, ЗМІ, зразків масової культури; вона змінює співвідношення суб'єктивної значущості громадських і особистих інтересів; послаблює ідентифікацію особистості з державою і суспільством і стимулює зростання особистісної автономії, відчуження від традиційних моральних норм. У цьому контексті дослідження профілактики девіантної поведінки передбачає: аналіз стану соціалізації молоді

в ключових сферах життєдіяльності (в неформальних групах і субкультурних спільнотах, в освітньому закладі, в сім'ї), виділення і послідовне дослідження факторів впливу і груп ризиків формування залежної поведінки [1, с. 52].

Соціальні, культурні, психологічні чинники формування девіантної поведінки досить глибоко і системно вивчені в спеціальних дослідженнях. Виявлено, що на зростання девіантних форм поведінки певний вплив мають макрооб'єктивні чинники, в тому числі зростання простір соціальних ризиків постреструктурального періоду розвитку російського суспільства, зміни в сфері суспільної свідомості, пов'язані з актуалізацією таких негативних рис етнокультурного менталітету як агресивність, підозрілість, нетерпимість до чужої думки.

Цілі і завдання профілактики та корекції девіантної поведінки підлітків: забезпечення інформаційної та соціально-психологічної безпеки життєдіяльності особистості; підвищення комунікативної культури та освоєння ефективних навичок діалогу, що дозволяють протистояти деструктивному впливу середовища, успішно адаптуватися в умовах колективу; активізація соціально-значимої діяльності учнів; оптимізація внутрішнього середовища особистісного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія / Т. З. Гарасимів. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 420 с.
2. Гатальский В. Д. Система педагогической профилактики девиантного поведения учащейся молодежи. Дис. доктора пед. наук. – Санкт-Петербург, 2011 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lvduvs.edu.ua:8080/bitstream/123456789/836/1/Гарасимів%20монографія.pdf>

Ключові слова: девіантність, делінквентність, девіантна поведінка, фактори девіантності, профілактика девіантності.

Ключевые слова: девиантность, делинквентность, девиантное поведение, факторы девиантности, профилактика девиантности.

Key words: deviance, delinquency, deviant behavior, factors of deviance, prevention of deviance.